

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

В. В. ЧЕСАК, аспірант

*кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства (науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В. В. Ладиченко), Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: bezpalavika94@ukr.net*

Анотація. Досліджуються організаційно-правові засади діяльності суду присяжних як елемента судового управління. Проаналізовано нормативне закріплення судового управління щодо забезпечення діяльності суду присяжних, встановлено та систематизовано напрями організаційного забезпечення суб'єктами судового адміністрування діяльності суду присяжних, а також визначено наявні проблеми та шляхи вирішення їх.

Ключові слова: *судове управління, суд присяжних, Державна судова адміністрація України (ДСАУ), організаційне забезпечення діяльності присяжних, апарат суду*

Актуальність.

Конституція України передбачає, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних (п. 4 ст. 124); правосуддя в Україні здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках за участю присяжних (ч. 1 ст. 127), а також – судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (ч. 2 ст. 129) («Конституція України», 1996). Таким чином, Основний Закон України створив правові підстави для запровадження в Україні суду присяжних, доцільність та оптимальна модель якого відразу стали та й досі залишаються предметом широкої наукової дискусії.

Суперечки з приводу суду присяжних за кілька століть його існування у всіх країнах світу перетворилися на своєрідний дискусійний фон, який давно став звичним і як би іманентним самій ідеї суду присяжних (Тарасов, 2007: 226). Аналізуючи проблеми судочинства, В.В. Городовенко правильно відзначає, що участь народу у здійсненні правосуддя є однією з форм соціального контролю за діяльністю суду (Городовенко, 2007: 183). На думку М.В. Оніщука, діяльність суду присяжних підвищить довіру до судової гілки влади серед народу, що є вельми актуальним для вітчизняної Феміди, індекс сприйняття якої є традиційно низьким. Цей інститут служить індикатором суспільного ставлення не лише до судової влади, а й до чинного законодавства і

права у цілому, а тому участь народу у здійсненні правосуддя є критерієм оцінки легітимності правової системи. З цієї точки зору суд присяжних виконує роль гарантії забезпечення принципу відкритості й прозорості судової влади. Ефект від участі у прийнятті рішення судом так званої соціальної думки має ще одну вагому особливість. Суддя, приймаючи рішення на основі внутрішнього переконання, в резонансній справі мимоволі відчуває, що його рішення може бути непопулярним у суспільстві. За наявності суду присяжних, суддя, вже приймаючи рішення, зважає на думку суспільства (Козлов, 2005).

Запровадження такого нового правового інституту як суд присяжних обумовлено необхідністю забезпечення соціальної стабільності. Фактично він представляє собою представницький орган суспільства у сфері правосуддя і відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства. Подібне представництво ґрунтується на принципі народного суверенітету й належності влади народу, і виконує декілька процесуальних функцій: а) забезпечення легітимності судових рішень шляхом привнесення в судовий процес суспільної свідомості; б) громадський контроль за судом; в) підсилення принципів змагальності, справедливості, прозорості й незалежності судової влади; г) викорінення «обвинувального» ухилу суду (Городовенко, 2012: 391). До цього також необхідно додати й те, що суд присяжних забезпечує реалізацію презумпції невинуватості як основи дійсного правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В Україні організаційні та процесуальні аспекти суду присяжних

розглядалися у роботах А.Б. Войнарович, Ю.М. Грошевого, І.В. Гловок, С.О. Іваницького, О.В. Капліної, Р.П. Качур, Р.О. Куйбіди, О.П. Кучинської, Л.М. Лобойка, А.Г. Маланюка, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, Т.С. Нешик, В.О. Попелюшка, С.В. Прилуцького, О.Б. Прокопенка, І.О. Русанової, А.А. Солодкова, В.І. Теремецького, В.М. Тернавської, В.М. Тertiшника, С.Г. Штогуна, В.М. Щерби, О.Г. Яновської та ін. Водночас проблеми судового управління в аспекті організаційного забезпечення суду присяжних досі не отримали всебічного аналізу, а тому вирішення їх залишається поза увагою як дослідників, так і практиків.

Метою та завданням цього дослідження є визначення засад організаційного забезпечення інституту присяжних як елемента судового управління.

Результати.

Під організацією суду присяжних слід розуміти діяльність і процедури, відповідно до яких, по-перше, здійснюється відбір громадян для виконання функцій присяжних; по-друге, перевіряється відповідність цих осіб вимогам, встановленим у законі щодо присяжних; по-третє, присяжні викликаються для відправлення правосуддя. Крім того, у це поняття включаються всі інші організаційно-правові аспекти, що виникають у період виконання ними своїх обов'язків (надання послуг і приміщення для присяжних, використання часу присяжних, компенсація витрат присяжним, забезпечення безпеки присяжних).

Конституцією України передбачено, що правосуддя здійснюють судді, а у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. Присяжним є особа, яка

вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Основними завданнями процесу відбору присяжних, для включення їх у списки, є: надання максимальної можливості у виконанні обов'язків присяжного всім громадянам, чії кандидатури включені до загального і запасного списків; виключення осіб, які не відповідають вимогам, що ставляться до присяжних; встановлення порядку ознайомлення громадян із списками кандидатів у присяжні і форми повідомлення про участь у відборі; інформування населення з організаційних та процесуальних питань відправлення правосуддя за участю присяжних.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідної місцевої ради, що формує і затверджує у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду, відповідають вимогам цього Закону і дали згоду бути присяжними. У разі неприйняття місцевою радою протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради (Кримінальний Процесуальний Кодекс України: коментар, 2012: 168).

Успішне функціонування суду присяжних передусім залежить від механізму відбору осіб для формування списків (складу) присяжних.

Для того, щоб забезпечити формування якісного складу присяжних в суді

Державна судова адміністрація України має приділяти підвищену увагу складу кандидатів у присяжні ще на першому етапі – під час відбору кандидатів і складання списків, які затверджуються на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України. Після затвердження списку присяжних, список передається до відповідного окружного суду.

Вимоги до присяжного передбачено ч. 1 ст. 65 Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Так, присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

Важливим є і рівень освіти присяжних. З одного боку, законодавець наділив присяжного на час здійснення правосуддя гарантіями професійних суддів, а з іншого, не передбачено жодної вимоги щодо рівня освіти для представника народу, який буде вирішувати долю обвинуваченої особи. У зв'язку з цим не виглядає риторичним питання фахівців щодо можливості людини, яка не має навіть середньої (повної) загальної освіти, розібратися в суті справи, усвідомити сенс складених відповідно до офіційно-ділового стилю процесуальних документів і зрозуміти зміст експертного висновку, витриманого в науковому стилі викладу. Для того, щоб запобігти зазначених проблемних ситуацій потрібно, щоб кандидати у присяжні проходили тестування або співбесіду за участю лікарів-спеціалістів: психіатра, психолога, нарколога та інших спеціалістів, які б виявляли ступінь готовності потенційного присяжного та його здат-

ність до прийняття обґрунтованого й справедливого рішення.

Присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді окружного суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу. Присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Зазначені виплати здійснюються за рахунок коштів бюджетної програми на здійснення правосуддя територіальними управліннями Державної судової адміністрації України за рахунок коштів Державного бюджету України.

Час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

Суд залучає присяжних до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньою участю. Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних у конкретній справі здійснюється за допомогою автоматизованої системи.

Ще однією складовою організаційного забезпечення діяльності присяжних апаратами окружних судів є їхнє належне матеріально-технічне забезпечення. Окружні суди України майже не пристосовані для відправлення правосуддя присяжними. Зрозуміло, що вирішення значної частини проблем щодо матеріально-технічного забезпечення судів є функцією ДСАУ та її територіальних управлінь, однак саме це й передбачає активну взаємодію з ними апаратів окружних судів.

Як уявляється, матеріально-технічне забезпечення діяльності присяжних має полягати в такому:

- виконанні технічних вимог щодо складу допоміжних приміщень залів судових засідань через виділення окремих приміщень у будинку суду для знаходження присяжних до початку судового засідання, що виключає позасудові контакти сторін судового провадження із присяжними;
- пристосуванні залу судового засідання відповідно до технічних вимог для розгляду справи судом присяжних або із залученням присяжних. Зазначене передбачає наявність у процесуальній зоні залу судових засідань відокремленої підзони для присяжних, обладаної моніторами та мікрофонами;
- пристосуванні нарадчої кімнати для прийняття судового рішення присяжними разом із професійним суддею (суддями), яка повинна примикати до залу судових засідань і мати окремий вхід з боку підзони для присяжних;
- забезпечення присяжних канцелярським предметами (ручками та блокнотами);
- забезпечення присяжних відповідними бейджами або іншими ідентифікаційними позначками на час судового засідання («Про затвердження Положення...», 2012).

Як зазначають самі присяжні, суттєвою проблемою для підтвердження повноважень присяжного є також відсутність відповідних посвідчень. Зазначені документи мають видаватися апаратом окружних судів на весь період судового розгляду справи та вилучатися після закінчення судового розгляду справи в межах функції організаційного супроводу діяльності при-

сяжних відповідно до Положення про порядок виготовлення, обліку, видачі, заміни та знищення посвідчень («Про затвердження Положення...», 2012).

Однією з форм самоорганізації присяжних може бути Рада присяжних окружного суду як консультативно-дорадчий орган при голові суду.

Висновки і перспективи.

Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. («Стратегія реформування...», 2015) передбачено поступове розширення застосування суду присяжних та його інституційний розвиток. На розгляді Верховної Ради України також перебувають декілька законопроектів щодо вдосконалення інституту присяжних.

Сьогодні нам не потрібно боятися суду присяжних, а треба виховувати самих присяжних. Необхідно, щоб в суспільну свідомість знову поверталась повага до правопорядку, законності, загальнолюдських цінностей. Потрібно сприяти зростанню правової культури населення, роз'яснювати важливість народної участі у здійсненні правосуддя, залучати до роботи цього інституту широкі верстви добропорядних громадян нашої країни. Виконання обов'язків присяжного повинно з небажаного тягаря перетворитися на по-справжньому почесну роботу, належне виконання якої всіляко заохочується державою і суспільством.

Список використаних джерел

1. Городовенко В.В. Принципи судової влади: монографія. Харків: Право, 2012. 447 с.
2. Городовенко В.В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2007. 223 с.

3. Козлов Д. Судді права і судді факту, або Дещо про суд присяжних таможливості запровадження цього інституту в Україні. Юридичний журнал. 2005. № 3. С. 90–94.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. 664 с.
6. Про затвердження Положення про порядок одержання, обліку, видачі, заміни, повернення та списання мантий і нагрудних знаків суддів місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції: наказ Державної судової адміністрації від 2 липня 2012 р. № 72. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
7. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
8. Тарасов А.А. О современных попытках «модернизации» суда присяжных. Право на судебную защиту в уголовном процессе: европейские стандарты и российская практика: сб. ст. по материалам междунар.науч.-практ. конф. (г. Томск, 20–22 сентября 2007 г.). Томск: Изд-во Том. ун-та, 2007. С. 226–223..

References

1. Horodovenko, V.V. (2012). *Pryncypy sudovoi vlyady* [Principles of judicial power]. Kharkiv: Pravo, 447.
2. Horodovenko, V.V. (2007). *Problemy stanovlennia nezalezhnoi sudovoi vlyady v Ukraini* [Problems of the establishment of an independent judiciary in Ukraine]. Kyiv: Pheniks, 223.

3. Kozlov, D. (2005). Suddi prava i suddi faktu, abo Deshcho pro sud prysiaznykh ta mozhlyvosti zaprovadzhennia tsoho instytutu v Ukraini [The judge's rights and the fact of the judge, or Some what about the jury and the possibility of introducing this institute in Ukraine]. Yurydychnyi zhurnal, 3, 90–94.
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996): Zakon Ukrainy 28.06.1996 No. 254k/96-VR. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine] (2012): naukovopraktychnyi komentar: u 2 t. T. 2. Za zah. red. V.Ya., Tatsiia, V.P., Pshonky & A.V., Portnova. Kharkiv: Pravo, 664.
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok oderzhannia, obliku, vydachi, zaminy, povernennia ta spysannia mantii i nahrudnykh znakov suddiv mistsevykh ta apeliatsiinykh sudiv zahalnoi yurysdyktsii [On Approval of the Regulation on the Procedure for Receiving, Registering, Issuing, Replacing, Returning and Writing Mantles and Badges of Judges of Local and Appellate Courts of General Jurisdiction] (2012): nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii 02.07.2012 № 72. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
7. Stratehiia reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015–2020 [Strategy for reforming the judiciary, legal proceedings and related legal institutes for the period of 2015–2020] (2015): Ukaz Prezydenta Ukrainy 20.05.2015 № 276/2015. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
8. Tarasov, A.A. (2007). O sovremennykh popytках «modernyzatsyy» suda prysiaznykh [On modern attempts to «modernize» the jury]. Pravo na sudebnuiu zashchytu v uholovnom protsesse: evropeiskye standarty y rossiiskaia praktyka. Tomsk: Yzd-vo Tom. un-ta, 226–223.

V. V. Chesak (2019). To the question of development of organizational and legal provision jury activity in Ukraine. Law. Human. Environment, 10(3): 145-150.

<https://doi.org/10.31548/law2019.03.019>

Summary. The article deals with the organizational and supporting principles of the activity of the jury as the component of judicial control. The normative acts on the judicial management in the ensuring of the activity of the jury is analyzed, the directions of organizational support of the jury activity provided by the subjects of judicial management are revealed and systematized, as well as the existing issues and ways of their solution are determined.

Keywords: judicial management, the jury, State Court Administration of Ukraine, organizational support of the jury's activity, court apparatus
